

מבוא

הים התיכון משך אליו התעניינות מחקרית ארכיאולוגית זה מכבר, שכן נפגשו בו נתיבי ספנות כעדות להתפתחותו של הסחר הבינלאומי בין מצריים, סוריה, אסיה הקטנה והאיים האיגאיים בימי קדם (לינדר, 1971). ביובל האחרון, נערכים מחקרים ארכיאולוגיים תת-ימיים וחופיים רבים. מהמחקרים עולים ממצאים מגוונים אודות שרידים של ישובים, נמלים, מעגנים ומתקני חוף שונים לצד שרידים של כלי שיט ומטענים של ספינות עתיקות (גלילי, 2009). תחום הארכיאולוגיה התת ימית שפרץ בתור תת תחום של ארכיאולוגיה, נמצא בהשתנות מתמדת ומתפתח יחד עם שיטות מחקר שונות ושילובו של ידע מתחומים אחרים כגון: גיאולוגיה, גיאומורפולוגיה, סדימנטולוגיה, ביולוגיה ואקולוגיה.

הממצאים הארכיאולוגיים הימיים הם חלק חשוב מהארכיאולוגיה בארץ ישראל, ומספקים מידע בעל משמעות רבה על התרבות הימית החומרית וההבנה של יחסי כוחות אזוריים, מסחר, וחיי היומיום של הספנים הקדומים. ואמנם ענף מחקרי זה התפתח רבות בשנים האחרונות, עדיין נותרו סוגיות ארכיאולוגיות והיסטוריות שטרם קיבלו מענה. התפתחויות בתחום זה מאפשרות גילויים חדשים המשמשים כמקורות מידע ייחודיים או כעדות המסייעת להבנה של התהליכים ההיסטוריים והפעילויות האנושיות שהתרחשו באתרים השונים. עבודה זו תדון באספקטים השונים של תחום הארכיאולוגיה התת ימית, ובטכניקות המשמשות למחקר בסביבה הימית. בעזרת בחינה של מחקרי עבר בתחום ומחקרים עדכניים, אנסה לעמוד על התהליך שהתרחש בהתפתחות תחום מחקר זה. בפרק הראשון, אסקור את ראשיתה של הארכיאולוגיה התת ימית ואת הגורמים שהובילו להתפתחויות בדסצפלינה זו. בפרק השני, אסקור את תחום הארכיאולוגיה התת ימית בישראל וכמה מהגילויים החשובים שנמצאו. בפרק השלישי, אדון במתודולוגיה שהייתה מקובלת בתחום ואת אופן השתנות שיטות המחקר עד ימינו. אנסה להבין מה מבקשים החוקרים לחקור ואילו ממצאים קיימים בתחום זה.

עבודה זו משמעותית מכיוון שמראה את השינוי האקספוננציאלי שקורה בתחום הארכיאולוגיה התת ימית, מבחינת הגישה המחקרית והמתודולוגיה. מעבודה זו ניתן ללמוד על הפעילות הענפה בתחום חד יחסית ולהציע כיווני מחקר עתידיים חדשים.

ארכיאולוגיה תת-ימית: הגדרה

ארכיאולוגיה תת ימית, תת תחום של ארכיאולוגיה, היא דיסציפלינה החוקרת את האינטראקציה של האדם עם הסביבה הימית. הארכיאולוגיה התת ימית דנה בנושאים כמו הסחר הימי בתקופות קדומות, נמלים ומבנים השקועים תחת פני הים, מבנה הספינות ואופני הניווט (Ruppé & Barstad, 2013). בגדיר לינדר את הארכיאולוגיה התת ימית כ"מכלול הישגיו של האדם בכיבוש הים". למרות שהגדרה זו הייתה פשטנית מעט, היא תיארה את הרעיון הבסיסי שבלב תחום החוקר את התנהגויות האדם ופעילותו בעבר באמצעות שרידים פיזיים שנמצאו בסביבה הימית (Gibbins & Adams, 2001).

הארכיאולוגיה התת ימית נתפסה בעבר באופן שגוי ככזו המוגבלת למחקר של ספינות טרופות. אך למעשה, המחקר מתמקד באתרים ארכיאולוגיים תת-ימיים מגוונים, למשל: אתרים או מקומות שקועים בהם אנשים חיו או ביקרו ומכוסים במים בעקבות עליית מפלסי הים; שרידים פיזיים בצורה של ספינות טרופות או מטוסים ומטענם; שרידי מבנים שנוצרו במים, כמו גשרים או נמלים; אתרי פסולת, אשפה ופריטים אחרים שהוטלו למים (Gibbins & Adams, 2001).

אף שהאתרים הנחקרים בתחום הארכיאולוגיה התת ימית הינם מגוונים מאד, נראה כי באופן כללי הם נבדלים מאלה היבשתיים. בעיקר במקרים של ספינות שטבעו, אתר החפירה מתאפיין בכך שהוא מהווה מעין "קפסולה של זמן" בקרקעית הים (רבן, 1987). נראה כי הסביבה הימית גם מסייעת בשימור הממצאים. התנאים נטולי החמצן מעכבים את תהליכי החמצון והפירוק של חומרים אורגניים ואחרים, ומאפשרים הצצה אל מעין סביבה שעצרה מלכת לפני מאות או אלפי שנים. באופן הזה, הארכיאולוגיה התת ימית חוקרת ממצאים חד זמניים המשתמרים בצורה יוצאת דופן הודות לתנאים המיוחדים בקרקעית הים. זאת